

Amsterdam in zakformaat

Daša Drndić

Ik was vierentwintig, had lang rood haar, droeg een zwarte leren minirok en beschikte over een kracht en een lach waarmee ik zó op kon stijgen. (Nu heb ik dat allemaal niet meer.) Dit was mijn bagage: een universitair diploma, een paar avontuurtjes, een verloren strijd met bureaucratische partij-officials en met angstige werknemers van de Belgradose uitgeverij Vuk Karadžić, in de nasleep van het roerige en teleurstellende jaar 1968, waarna ik ontslag had gekregen; twee jaar werkervaring op Arbeidersuniversiteit Đuro Salaj als docente Engels in de avonduren, maar ook een Fulbright beurs voor een masteropleiding in de VS. De vlucht Belgrado-New York had een overstap in Amsterdam, ik verliet het vliegveld en bracht drie dagen in de stad door. Dat was medio jaren zeventig. Ik heb geen idee meer waar ik toen heb verbleven, geen idee ook wat ik met een ongetwijfeld kolossale en zware koffer heb gedaan, of wat ik gegeten heb. Bertolucci's *Last tango in Paris* was net uit, in het hele Westen woedde een hevige discussie tussen enerzijds hypocriete hoeders van de moraal (en ook onder critici en publiek) en anderzijds estheten en bohemiens, merendeels links. Ik weet niet meer in welke Amsterdamse bioscoop de lotgevallen van Marlon Brando en Maria Schneider zich aan mij ontvouwd, maar ik koester nog altijd hun onderhuidse verdriet dat al bijna veertig jaar lang uit een fictieve wereld overvloeit in die van ons, waarin de tijd gemorst wordt en verkruint. Ik weet niet meer wanneer *Last tango* zijn dans precies in Joegoslavië opvoerde, in ieder geval met een paar jaar 'vertraging', vervolgens werd hij verboden voor minderjarigen en kwam er een ingekorte versie, die vertoond werd na 11 uur 's avonds. In 1981 kwam hij op tv. In een klein theater in Amsterdam zag ik ook Becketts eenakter *Not I* (de première daarvan had in 1972 plaatsgevonden in het New Yorkse Lincoln Center) en ik wandelde door de rosse buurt. Ik wist niets over Nederland, niets over Amsterdam, toentertijd een afgelegen halte onderweg naar een hele andere wereld (en ander leven), maar de geuren en beelden van onze driedaagse flirt hebben zich blijkbaar toch genesteld in een van die mysterieuze kamers in het bewustzijn waarvan we, omdat ze in de loop der jaren zijn weggedrukt, menen dat ze verwoest zijn, dat ze in gruis zijn veranderd, in betekenisloze sporen van ons verleden, maar die dan ineens, soms zelfs na meerdere decennia, ongevraagd weer opengaan,

barstend van de levendigheid, en dan een kleine chaos in onze werkelijkheid aanrichten. Ik zie nu in dat de twintigste eeuw steeds weer hetzelfde verhaal heeft verteld, en ik heb zelf eerst op leeftijd moeten komen om tenminste enkele van de draden daarvan vast te kunnen grijpen. *Not I* speelt zich af in een donkere ruimte waarin slechts één lichtstraal gericht is op de rode mond van een vrouw die zich helemaal bovenin de ruimte bevindt, een meter of drie, vier boven het toneel, en die mond vertelt in één lange woordenstroom, razendsnel en zonder op adem te komen, haar verhaal, ons verhaal; in een duisternis met één priemende lichtstraal. Het lijkt wel alsof dit tot mond gereduceerde schepsel een vertelling, een fabel opvangt die in de diepe stilte begraven ligt en waar het publiek niet bij kan, en juist daarom ontstaat de indruk dat het uit de lucht flarden grijpt van het leven van deze niet nader benoemde vrouw die na jarenlang zwijgen tot haar eigen (of andermans?) mond is gereduceerd. Het publiek raapt de smoezelige voddens ervan op, de resten die dwarrelend op onze borst neerkomen, en het lijkt net alsof de kleine zaal in een pakhuis is veranderd, een opslagplaats voor verkoolde lijken. Langzaam ontcijferen we die onontwarbare woordenstroom over een leven zonder liefde, over verlaten worden, over anonimiteit, over geweld, over sterven en verdwijnen, over doelloos rondwaren door eenzame landschappen. En zo alsmaar rond. Er komt geen nieuw begin, er is geen begin want er komt ook geen eind aan. *Last tango in Paris*, en ook *Not I*, en de rosse buurt met de jonge en oude, de dikke en magere naakte vrouwen in de etalages met daarachter de goedkope peeskamers met verkreukelde lakens, het is allemaal één en dezelfde schreeuw (of een zucht van vertwijfeling?), even onvermijdelijk als uitzichtloos. Een zoektocht naar een nieuwe stem die eindigt met een nederlaag. Zowel *Last tango in Paris* als *Not I* en de rosse buurt doorbraken in die jaren zeventig de normen van beroep en discipline, ze zaaiden verwarring in een keurig geordend bestaan. Later, tegen het einde van de twintigste eeuw, zou de kunst grotendeels tot rust komen (ten onder gaan?), alleen voor de prostitutie zijn we afgestompt geraakt, de tijd deint inmiddels niet meer, en we zijn op een lelijke manier oud geworden, met een zucht.

In dit soort gepeins verzonken landde ik in februari 2010 opnieuw op Nederlandse bodem.

In het vliegtuig krijg ik de zenuwen. Er zit een man van middelbare leeftijd naast me met een ongelooflijk dun snorretje en met een I-Pod die hij weigert uit te zetten, als een waanzinnige gaat hij met zijn wijsvinger over het beeldscherm heen en weer, omhoog en omlaag, hij zet 'm aan en weer uit, aan en uit, volslagen debiel.

Terwijl het vliegtuig nog steeds niet is opgestegen. We krijgen drie uur vertraging. Een klein mankement aan een motor, begint de stewardess te kwetteren, dus moeten we terug naar een ruimte op het vliegveld, waar we wachten en tosti's eten en belachelijk dure koffie drinken omdat het al middag is en we al lang op Schiphol hadden moeten landen. Een rugzak met een tiental boeken, een echt toetsenbord voor mijn laptop omdat ik niet overweg kan met dat infantiele keyboard, een paar dozen bonbons die van pas kunnen komen als geschenken onderweg, en sigaretten voor een maand (want je hebt 'daar' geen pakje voor minder dan 4 euro), ik draag het nu eens in de ene dan weer in de andere hand, en al lopend zwalk ik als een gek.

Ook in Amsterdam regent het, het is koud, het waait vreselijk, ik kan mijn paraplu niet pakken omdat ik mijn handen vol heb, al heel lang zou ik een derde hand kunnen gebruiken, als een soort derde oog, een die er bij mijn middel uit zou steken en waar ik spullen aan kan hangen, etenswaren en dingen voor werk. Weg kapsel, ik zie er uit alsof ik net uit een of andere diepzee ben opgedoken, en dat ben ik ook (*praat toch niet de hele tijd zo negatief over Kroatië*, waarschuwt Irena me telkens wanneer ik op reis ga), en toch ben ik opgedoken uit de duistere dieptes van Kroatië en kom ik terecht in – afijn, we zullen wel zien. Maar wat is het nut van al deze aantekeningen? Voor hen die nooit in Amsterdam zijn geweest, of voor hen die er al wel zijn geweest, zodat ze kunnen zien of hun indrukken met elkaar overeenkomen en met die van hen die in Amsterdam wonen en die wat ik allemaal opschrijf al lang weten? Toch is het mijn taak, het Fonds wil graag dat ik mijn visie op Amsterdam opdis.

Ik heb in Amsterdam niet geschreven. Het zou zonde zijn geweest om in Amsterdam te schrijven, tijdverspilling, zesentwintig dagen lang leek ik wel gevangen, in de omhelzing van een minnaar.

Tijd om de hele stad te verkennen, op onderzoek uit te gaan in de randgebieden, de open ruimtes en de parken, heb ik niet. Ik draai rondjes in het centrum, ik waar rond in de kern. Als in een spinnenweb—achthonderd jaar oude paden verbonden door bruggen en grachten sluiten de wandelaar op in hun labyrint, soms krijg je het benauwd en word je de adem benomen. Hier in het centrum liggen wonderlijke en verzonken verledens, maakt niet uit of ze bekend zijn of gedroomd, in een trage tijd die uitstroomt over de werkelijkheid en die 's nachts achter een spiegel voert. Anders dan de held van Camus, Clamenceau, die langs de concentrische cirkels van Amsterdam tot in zijn (eigen) negende cirkel afdalt, onder zeeniveau, gaat mijn

zesentwintig dagen durende tocht door Amsterdam niet de diepte in, als een sonde, maar blijft horizontaal en warrig, eerder als een bal die met effect is geschoten.

De trappen zijn hier smal en steil. In mijn pand loopt die ook nog eens in een spiraal, zodat de koffers maar net naar boven kunnen. Meubels worden hier doorgaans met takels en kabels door het raam naar binnen gehesen. De ruimte binnen is in contrast met de nauwe, benauwde van buiten.

In een ergerlijk snelle (en luidruchtige) tijd (waarin het wel lijkt alsof alleen wandelaars op straat nog kunnen luieren en zich vervelen), in een tijdperk dat door zijn hysterische stuiptrekkingen wel iets wegheeft van een nooit behandelde en ongeneeslijke epilepticus, duik ik onder in een wonderlijke, zachte tijdloosheid, in een nevelig verleden, daar op die derde etage aan het Spui, nummer 303, omgeven (omgord) door glas.

En na lange tijd (bijna twintig jaar) lijkt het alsof ik ben aangekomen. Thuis. En na lange tijd (bijna twintig jaar) koop ik voor mijn (verwoeste?) schuilplaats bloemen. Ik omring me met rozen. Een lijkbaar of een feestelijke dis?
[...]

(Vertaling Guido Snel. Deze tekst is een door de vertaler gemaakte selectie van een veel langer dagboek over het verblijf van de auteur in Amsterdam)